

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการปรับปรุงที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดขอนแก่นครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานบางประการทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ (2) ลักษณะการดำเนินงานของโครงการ (3) ผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับและปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงานตามโครงการ (4) ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานตามโครงการ และ (5) เปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีสภาวะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการแตกต่างกัน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 170 ราย จากประชากรอำเภอตัวอย่าง จำนวน 297 ราย ได้มาโดยวิธีการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบเป็นระบบแล้วเจาะจงอำเภอ คือ หน่วย ธ.ก.ส. อำเภอเมืองเป็นตัวแทนของหน่วย ธ.ก.ส. อำเภออุบลรัตน์ น้ำพอง กระนวน บ้านฝาง พระยืน และเขาสวนกวาง หน่วย ธ.ก.ส. อำเภอหนองเรือ เป็นตัวแทนหน่วย ธ.ก.ส. อำเภอ ชุมแพ ภูพานาน สีชมพู และภูเวียง หน่วย ธ.ก.ส. หนองสองห้องเป็นตัวแทน หน่วย ธ.ก.ส. อำเภอ บ้านไผ่ พล และ เปือยน้อย หน่วย ธ.ก.ส.อำเภอเวียงใหญ่ เป็นตัวแทนหน่วย ธ.ก.ส. อำเภอ แวงน้อย ชนบท และ มัญจาคีรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน 2538 โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบพบกันโดยตรง และสังเกตพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น แบบสัมภาษณ์มีทั้งคำถามที่กำหนดไว้ให้เลือก และที่สามารถแสดงความเห็นได้อย่างเต็มที่ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS/PC⁺ เป็นเครื่องช่วยในการวิเคราะห์ โดยการคำนวณ ค่าสถิติ ในเรื่องความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า F-test ซึ่งผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

1) สภาพพื้นฐานบางประการทางเศรษฐกิจและสังคมของ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการปรับปรุงที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าวของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในจังหวัดขอนแก่น

สภาพพื้นฐานทางสังคม เกษตรกรส่วนมาก หรือร้อยละ 90.0 เป็นเพศชาย เกษตรกรร้อยละ 40.6 มีอายุอยู่ในช่วง 51-60 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 53.33 ปี เกษตรกรร้อยละ 80.6 มีการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 5 คน เกษตรกรร้อยละ 59.39 มีแรงงานในครอบครัว 4-6 คน มีแรงงานเฉลี่ย 4 คน

สภาพบางประการทางเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนมากหรือร้อยละ 95.9 มีอาชีพหลักในการทำนา เกษตรกรร้อยละ 38.8 มีอาชีพรองในการทำไร่ เกษตรกรร้อยละ 32.9 จะมีรายได้ที่เป็นเงินสด (คิดในช่วง พ.ศ.2537-เม.ย.2538) มีรายได้ไม่เกิน 10,000 บาทต่อปี เกษตรกรร้อยละ 61.8 ไม่มีการอพยพไปทำงานที่อื่น (2536-2537) เกษตรกรร้อยละ 21.8 มีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในช่วงระหว่าง 15-30 ไร่ เกษตรกรร้อยละ 91.2 อาศัยน้ำฝนในการประกอบอาชีพการเกษตร เกษตรกร ร้อยละ 80.6 มีน้ำทำการเกษตรไม่เพียงพอ เกษตรกรร้อยละ 62.6 เลี้ยงสัตว์พวกโค - กระบือ เกษตรกร ร้อยละ 67.1 มีปัญหาน้ำไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพ เกษตรกรร้อยละ 57.6 มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นดินทราย เกษตรกร ร้อยละ 71.8 จะมีลักษณะพื้นที่เป็นนาดอน

2) ลักษณะการดำเนินงานของโครงการ

(1) การประชาสัมพันธ์โครงการ เกษตรกรส่วนมาก หรือร้อยละ 88.8 ได้รับการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการในช่วงเวลาเช้า เกษตรกรร้อยละ 85.2 จะได้รับการประชาสัมพันธ์โดยวิธีการจัดประชุมกลุ่มลูกค้าธนาคาร เกษตรกรร้อยละ 80.6 ระบุว่าสื่อที่ทางพนักงาน ธ.ก.ส. ใช้ประชาสัมพันธ์ ใช้คำพูดบรรยายในที่ประชุมและมีจำนวนมากครั้งที่สุด ถึงร้อยละ 90

(2) การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ เกษตรกร ร้อยละ 60.6 ระบุว่า พนักงาน ธ.ก.ส. ไม่ได้ไปพิจารณาเลือกพื้นที่ร่วมกับเกษตรกร เกษตรกร ร้อยละ 64.7 มีลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่เป็นนาดอน เกษตรกร ร้อยละ 47.1 มีลักษณะพื้นที่เป็นดินทราย วิธีการคัดเลือกพื้นที่ พนักงาน ธ.ก.ส. จะปล่อยให้เกษตรกรตัดสินใจเลือกพื้นที่เอง

(3) การคัดเลือกเกษตรกร เกษตรกรได้รับการคัดเลือกเข้าโครงการ ตั้งแต่ปี 2532-2535 ปี 2524 มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการมากกว่าทุกปี คิดเป็น ร้อยละ 47.1 เกษตรกร ร้อยละ 91.2 มีพื้นที่ตามหลักเกณฑ์ของโครงการ คือไม่น้อยกว่า 6 ไร่ เกษตรกร ร้อยละ 80 ได้รับคัดเลือกโดยวิธีการจัดประชุมลูกค้ำ

(4) การให้สินเชื่อโครงการ เกษตรกรร้อยละ 52.9 มีการกู้เงินจาก โครงการเต็มจำนวน 30,000 บาท เกษตรกร ร้อยละ 43.5 มีการกู้เงินระยะสั้นเป็นบางปี สำหรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระยะสั้น เกษตรกรร้อยละ 64.7 เสียค่าอัตราดอกเบี้ยระยะสั้น ร้อยละ 11-12 บาท ต่อปี เกษตรกรร้อยละ 47.0 เสียค่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระยะยาว ร้อยละ 9-10 บาทต่อปี เกษตรกรร้อยละ 74.7 จะให้สมาชิกกลุ่มลูกค้ำธนาคารด้วยกัน เป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ระยะสั้น เกษตรกร ร้อยละ 74.1 ใช้ขอสินเชื่อพร้อมทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ ระยะยาว เกษตรกร ร้อยละ 57.6 ส่งเงินกู้ระยะยาวคืนภายใน 7-8 ปี สำหรับวิธีการจ่าย เงินกู้ของธนาคาร เกษตรกร ร้อยละ 97.1 ธนาคารเป็นผู้จ่ายให้แก่บริษัทรับเหมาชุดบ่อเอง เกษตรกร ร้อยละ 93.5 มีการส่งคืนเงินกู้ทุกปีตามกำหนด และเกษตรกร ร้อยละ 17.6 ได้ส่งเงินกู้ ช่วงระหว่าง 10,000 - 20,000 บาท เงินที่ส่งคืน ธ.ก.ส. เกษตรกร ร้อยละ 44.1 ได้มาจากด้านอื่นๆ ราคาค่าชุดบ่อน้ำ เกษตรกรร้อยละ 32.3 จ้างเหมาชุดลูกบาศก์เมตร ละ 14 - 15 บาท

(5) การฝึกอบรมเกษตรกร เกษตรกรร้อยละ 80.6 จะได้รับการฝึกอบรม จากพนักงาน ธ.ก.ส. ประจำหน่วยอำเภอ เรื่องที่ฝึกอบรมส่วนมากหรือร้อยละ 90.6 จะเป็น เรื่องการทำไร่นาสวนผสม เกษตรกรร้อยละ 92.4 ระบุว่าสื่อที่พนักงาน ธ.ก.ส. ใช้จะเป็น คำพูดบรรยาย และ เกษตรกรร้อยละ 87.6 ได้รับการฝึกอบรม 1 วัน

(6) การติดตามโครงการของพนักงาน ธ.ก.ส. เกษตรกร ร้อยละ 68.8 พนักงาน ธ.ก.ส. มีการออกไปตรวจสอบรูปร่างและขนาดบ่อ เกษตรกร ร้อยละ 67.6 ระบุว่า พนักงาน ธ.ก.ส. ได้ไปร่วมตรวจบ่อน้ำกับเกษตรกร เกษตรกร ร้อยละ 60.6 พนักงาน ธ.ก.ส. ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืชผัก

3) ผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับและปัญหาอุปสรรค ซึ่งเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการ ใช้น้ำจากบ่อโครงการปลูกพืชฤดูแล้งในปี 2536 และปี 2537

การปลูกพืชฤดูแล้งปี 2536 เกษตรกร ปลูกข้าว 34 ราย เฉลี่ยรายละ 7 ไร่ มี รายได้เฉลี่ย รายละ 6,250 บาท การปลูก ถั่วฝักยาว แตงร้าน ผักกาด พริก มี

เกษตรกรปลูก 29 ราย เฉลี่ยรายละ 0.72 ไร่ มีรายได้เฉลี่ย รายละ 42,579.30 บาท การปลูก มะม่วง มะขามหวาน น้อยหน่า มีเกษตรกรปลูกจำนวน 11 ราย เฉลี่ยรายละ 1.2 ไร่ ซึ่งยังไม่ได้รับผลผลิต การปลูกถั่วเหลือง มีเกษตรกรปลูกจำนวน 7 ราย เฉลี่ยรายละ 10.7 ไร่ มีรายได้เฉลี่ย รายละ 19,142.80 บาท การปลูกแตงโม มีเกษตรกรปลูก 3 ราย เฉลี่ยรายละ 2 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยรายละ 8,500 บาท การปลูกพืชฤดูแล้ง ปี 2537 เกษตรกร ปลูกข้าว 27 ราย เฉลี่ยรายละ 5 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยรายละ 5,430 บาท การปลูก ถั่วเหลือง มีเกษตรกรปลูก 12 ราย เฉลี่ยรายละ 3.7 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยรายละ 8,848.30 บาท การปลูก มะม่วง มะขามหวาน น้อยหน่า มีเกษตรกรปลูก 11 ราย เฉลี่ยรายละ 1.2 ไร่ ยังไม่ได้รับผลผลิต การปลูก ถั่วฝักยาว แตงร้าน ผักกาดพริก มีเกษตรกรปลูก 6 ราย เฉลี่ยรายละ 0.35 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยรายละ 1,997.60 บาท การปลูกแตงโมมีเกษตรกรปลูก 2 ราย เฉลี่ยรายละ 2.5 ไร่ มีรายได้เฉลี่ย 9,100 บาท

เกษตรกรร้อยละ 95.3 มีการใช้น้ำจากบ่อเพื่ออาบชำระร่างกาย เกษตรกร ร้อยละ 81.2 มีการเลี้ยงปลาในบ่อ สำหรับการให้ประโยชน์จากพื้นที่เมื่อมีบ่อน้ำของโครงการแล้ว เกษตรกร ร้อยละ 53.5 มีการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมการเกษตรเท่าเดิม

4) ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานตามโครงการ

(1) การประชาสัมพันธ์โครงการ เกษตรกรเห็นว่าการประชาสัมพันธ์ ในเวลาช่วงเช้า (ค่าเฉลี่ย = 2.83) โดยวิธีการจัดประชุม (ค่าเฉลี่ย = 2.73) สื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์ ควรเป็นคำพูด บรรยาย (ค่าเฉลี่ย = 2.76) และจำนวนครั้งในการประชาสัมพันธ์ เกษตรกรเห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และเรื่องที่ พนักงาน ธ.ก.ส. ใช้ประชาสัมพันธ์ ทุกเรื่องก็มีความเหมาะสม

(2) การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ ลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ขุดบ่อน้ำ (ค่าเฉลี่ย = .70) มีความเหมาะสมมาก แต่ชนิดของเนื้อดินบริเวณขุดบ่อน้ำ (ค่าเฉลี่ย = 1.58) เกษตรกรเห็นว่าไม่มีความเหมาะสม และการให้คำแนะนำวิธีคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ จากพนักงาน ธ.ก.ส. (ค่าเฉลี่ย = 2.32) มีความเหมาะสม

(3) การคัดเลือกเกษตรกร เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการต้องมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่ (ค่าเฉลี่ย = 2.74) วิธีการคัดเลือกเกษตรกรโดยการจัดประชุมลูกค้านาคา (ค่าเฉลี่ย = 2.80) มีความเหมาะสมมาก เกษตรกรเห็นว่า หลักเกณฑ์ของ ธ.ก.ส. การที่เคยเป็น

ลูกค้าที่ดี (ค่าเฉลี่ย = 2.82) การมีความซื่อสัตย์และอยากที่จะเข้าร่วมโครงการ (ค่าเฉลี่ย = 2.66) การให้สมาชิกลูกค้าด้วยกันเห็นชอบ (ค่าเฉลี่ย = 2.54) และการมีแรงงานในครอบครัวเพียงพอ (ค่าเฉลี่ย = 2.44) มีความเหมาะสมมาก และส่วนสมาชิกลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มเดียวกันที่ผ่านการคัดเลือกก็มี (ค่าเฉลี่ย = 2.64) ความเหมาะสมมาก

(4) การให้สินเชื่อโครงการ เกษตรกรเห็นว่าจำนวนเงินกู้ระยะสั้น (ค่าเฉลี่ย = 2.53) จำนวนเงินกู้ระยะยาว (ค่าเฉลี่ย = 2.70) หลักประกันเงินกู้ระยะยาว (ค่าเฉลี่ย = 2.71) เวลาการชำระเงินกู้ระยะสั้น (ค่าเฉลี่ย = 2.47) เวลาการชำระหนี้เงินกู้ระยะยาว (ค่าเฉลี่ย = 2.67) และวิธีที่ ธ.ก.ส. จ่ายเงินกู้โครงการเป็นเงินสด ให้แก่เกษตรกรโดยตรง (ค่าเฉลี่ย = 2.53) มีความเหมาะสมมาก

ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้โครงการ (ค่าเฉลี่ย = 2.04) หลักประกันเงินกู้ระยะสั้น (ค่าเฉลี่ย = 2.27) และราคาจำนำเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย = 1.82) เกษตรกรเห็นว่ามีความเหมาะสม

(5) การฝึกอบรมเกษตรกร เกษตรกรเห็นว่า วิทยากรที่มาให้การอบรม (ค่าเฉลี่ย = 2.28) มีความเหมาะสม เนื้อเรื่องที่อบรม เกษตรกรเห็นว่า เรื่องการทำไร่นาสวนผสม (ค่าเฉลี่ย = 2.61) การปลูกไม้ผล (ค่าเฉลี่ย = 2.57) การปลูกพืชผัก (ค่าเฉลี่ย = 2.47) การปลูกพืชไร่ (ค่าเฉลี่ย = 2.44) มีความเหมาะสมมาก สื่อที่ใช้ฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย = 2.24) วิธีการฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย = 2.31) และเวลาการฝึกอบรมแต่ละครั้ง (ค่าเฉลี่ย = 2.15) เกษตรกรเห็นว่ามีความเหมาะสม

(6) การติดตามโครงการของพนักงาน ธ.ก.ส. เกษตรกรเห็นว่า การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำ (ค่าเฉลี่ย = 2.30) การออกตรวจรับบ่อน้ำร่วมกับเกษตรกร (ค่าเฉลี่ย = 2.28) มีความเหมาะสม การให้คำแนะนำปลูกพืชไร่ (ค่าเฉลี่ย = 2.39) ให้คำแนะนำการทำไร่นาสวนผสม (ค่าเฉลี่ย = 2.38) มีความเหมาะสมมาก การให้คำแนะนำปลูกพืชไร่ (ค่าเฉลี่ย = 2.34) และการให้คำแนะนำปลูกพืชผัก (ค่าเฉลี่ย = 2.37) มีความเหมาะสม

5) เปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกร ที่มีสภาวะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม บางประการแตกต่างกันต่อการดำเนินโครงการ

(1) เปรียบเทียบอายุแตกต่างกัน เกษตรกรมีระดับความคิดเห็น แตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับ .01 มี 2 เรื่อง ได้แก่ เนื้อหาการประชาสัมพันธ์โครงการ คือวิธีการคัดเลือก

เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 30-40 ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี, 51-60 ปี, มากกว่า 60 ปี และหลักเกณฑ์การคัดเลือกเกษตรกร คือเกษตรกรต้องมีที่ดินแปลงเดียวกันไม่น้อยกว่า 6 ไร่ เกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 30-40 ปี และ 51-60 ปี ที่แตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับ .05 มี 1 เรื่อง ได้แก่วิธีการจ่ายเงินกู้ให้แก่เกษตรกร คือการจ่ายเป็นเงินสด เกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี,มากกว่า 60 ปี มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าเกษตรกรที่มีอายุระหว่าง 30-40 ปี และ 41-50ปี

เกษตรกรที่มีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในเรื่อง การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ การฝึกอบรมเกษตรกร และการติดตามโครงการ

(2) เปรียบเทียบระดับการศึกษาแตกต่างกัน เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นแตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับ 0.1 ในเรื่อง เวลาการประชาสัมพันธ์โครงการ คือการประชาสัมพันธ์ในช่วงเวลาเช้า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีระดับความคิดเห็นสูงกว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษาและอื่น ๆ

เกษตรกรที่มีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในเรื่อง การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ การให้บริการสินเชื่อตามโครงการ การฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ และการติดตามโครงการ

(3) เปรียบเทียบแรงงานประกอบอาชีพการเกษตรแตกต่างกัน เกษตรกรมีระดับความคิดเห็น ไม่แตกต่างกันในทางสถิติทุกเรื่องคือ การประชาสัมพันธ์โครงการ การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ การให้บริการสินเชื่อโครงการ การฝึกอบรมเกษตรกรตามโครงการ และการติดตามโครงการ

(4) เปรียบเทียบพื้นที่ทำการเกษตรแตกต่างกัน เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นแตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับ .01 ในเรื่อง วิธีการประชาสัมพันธ์โครงการ คือ การจัดประชุมเกษตรกร เกษตรกรที่มีพื้นที่ 15-30 ไร่, 31-45 ไร่ มีระดับความคิดเห็นสูงกว่าเกษตรกรที่มีพื้นที่ ต่ำกว่า 15 ไร่ และมากกว่า 45 ไร่

เกษตรกรที่มีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ในเรื่อง การคัดเลือกพื้นที่ขุดบ่อน้ำ การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ การให้บริการสินเชื่อตามโครงการ การฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ และการติดตามโครงการ

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษานี้ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ คือ ทำให้ทราบข้อมูลที่ใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาโครงการและการดำเนินงานต่าง ๆ ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบภาวะฝนแล้งน้ำท่วมอยู่เป็นประจำ ให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1) ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

จากผลการศึกษาในเรื่องนี้ สามารถนำไปพิจารณาเป็นข้อเสนอแนะ ต่อการดำเนินโครงการ เพื่อให้โครงการประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ข้อเสนอแนะมี

(1) วิธีการประชาสัมพันธ์โครงการ พนักงาน ธ.ก.ส. ควรจะใช้เฉพาะวิธีการจัดประชุม และวิธีการพบปะส่วนตัวให้มากเพื่อให้เกษตรกรได้มีโอกาสซักถาม และให้เกษตรกรได้รับข้อมูลจากพนักงาน ธ.ก.ส. โดยตรงเพื่อเกิดความมั่นใจที่จะเข้าร่วมโครงการ

(2) การประชาสัมพันธ์โครงการ ควรเป็นเฉพาะช่วงเวลาเข้าเพราะเกษตรกรส่วนมากจะมีเวลาว่างก่อนออกไปทำงาน หรือกลับจากไร่นาในช่วงเวลาเช้าเพื่อให้เกษตรกรได้ทราบรายละเอียดของโครงการด้วยตัวเองมากที่สุด

(3) สื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์โครงการ พนักงาน ธ.ก.ส. ควรใช้วิธีพูดบรรยายและตอบข้อซักถามในที่ประชุมให้มากกว่าวิธีการอย่างอื่น

(4) ชนิดของเนื้อดินบริเวณชุดบ่อน้ำ พนักงาน ธ.ก.ส. ควรให้คำแนะนำแก่เกษตรกรด้วยว่า ควรคัดเลือกพื้นที่ ที่มีเนื้อดินที่จะสามารถเก็บกักน้ำได้ดีเป็นบริเวณชุดบ่อ

(5) วิธีการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ พนักงาน ธ.ก.ส. ควรใช้วิธีการจัดประชุมลูกค้านักธนาคาร เพื่อให้เกษตรกรได้มีโอกาสปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง และระหว่างเกษตรกรกับพนักงาน ธ.ก.ส.

(6) ราคาค่าชุดบ่อน้ำของโครงการ เฉพาะกรณีที่เกษตรกรบางรายสามารถที่จะจ้างเหมาได้ในราคาที่ถูกลงกว่า ก็ควรจ่ายสินเชื่อเป็นเงินสดให้เกษตรกรไปเลือกจ้างเองได้ โดยพนักงานของธนาคารออกไปติดตามการดำเนินงานตามเงื่อนไขของโครงการภายหลัง

(7) เนื้อหาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ ในรายละเอียดของการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการควรจะต้องย้ำและเน้นในรายละเอียดให้เข้าใจอย่างชัดเจน โดยเฉพาะกับกลุ่มที่มีอายุอยู่ในช่วง 30-40 ปี

(8) เรื่องที่นำมาฝึกอบรมเกษตรกรควรเป็นวิชาการเกี่ยวกับ การทำไร่นา
สวนผสม การปลูกพืชผัก การปลูกพืชไร่ และการปลูกไม้ผล เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นใจ
และกระตุ้นเกษตรกรให้เกิดความต้องการที่จะปลูกพืชฤดูแล้งในแต่ละปี

2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาถึง รูปร่าง และขนาดของบ่อน้ำที่เกษตรกรจะต้องมีไว้ เพื่อ
เก็บน้ำใช้ประกอบกิจกรรมการเกษตรในไร่นา ที่เหมาะสมและได้ประโยชน์มากที่สุด

(2) ควรศึกษาถึงระบบการให้บริการสินเชื่อที่เหมาะสมต่อเกษตรกร รวมถึง
วงเงินกู้ตามเงื่อนไข ระยะเวลาการชำระคืน อัตราดอกเบี้ย ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์มาก
ที่สุดต่อเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ